

Krönika

Det är numera tillåtet för vem som helst att sväva ut i sängen Sultan. Så visst har det gått framåt sedan 70-talet, skriver Lars Fimmerstad.

Ramlösan rumsren

Årets stora kulturevenemang har gått av stapeln. Ikea-katalogen *est arrivé* och ickelöserna har begynt sina kannstöprier. Hur många procent av bilderna föreställer icke-kaukasier? Och hur ska den etniska mixen på bilderna utvärderas? Kommer kvinnorörelsen att protestera för att inga lesbiska par tittar ut ur garderoben Stina?

För en gränad mediaarbetare känns det nästan obscant att läsa om ett namngivet företag. För di unga som inte var med på 70-talet kan jag förtälja att då fick man inte skriva om kommersiella kataloger. Strikta etiska regler gällde. Ikea skulle ha benämnts

Gjorde företagen vinst – "profit" som det hette – måste prylna fördömas, de innehöll ju arbetarnas svett och blod.

till KRIG och dylikt. Det var samma tid då man i TV-debatter vände bort etiketterna på flaskorna från en välkänd hälsobrunn i Svdsverige så inte tittarna skulle utsättas för vad som kunde förstås som ett kommersiellt budskap. Då lät också SL avlägsna tillverkarens firmamärke på stadsbussarna, förmodligen en dyr operation.

Nu när vi bara har några få företag kvar inom varutillverkning och distribution har synen på företag mildrats. På 70-talet ansågs företagets uppgift vara att tillhandahålla jobb. Att jobben skapade produkter – "prylar" på tidens språk – var besvärande. Bäst var att som Kockums varv köpa in järnplåt till ett visst kilopris, sätta ihop den till fartlyg som sedan betingade ett lägre kilopris när de lämnade stapelbädden och låta skattebetalarna stå för mellanskillnaden. Det var social ekonomi. Gjorde företagen vinst – "profit" som det hette – måste prylna fördömas, de innehöll ju arbetarnas svett och blod.

"Vi behöver inte mer prylar", sa samhällsdebattörerna till den ensamstående tvåbarnsmamman som såg stereon bäras iväg av kronofogdebetjänterna.

Man anar till och med ett stråk av nostalgi efter det romantiska gamla industrisamhället i samhällsklimatet. Många av de återstående materiella produkter som produceras i landet har nästan kultstatus, som mobiltelefoner och bilar (förutsatt att de inte används, då stör de). Kulturarbetare betygar sin kärlek till papper inför hetet om nya elektroniska media. Papperet, den förra skogsskövlar, är nu fint och fornt.

I ickelösernas uttorkningar finns inte längre undertexten att möbelinköp är ett geschäft som exploaterar konstlade behov hos alienerade människor som manipulerats fram med hjälp av en ond reklambransch. Även vanligt folk kan numera tänkas vilja sova i sängar och äta vid bord utan att vara snedvridna av kommersialismens krafter. Nu är det katalogens moraliska halt som vägs och mäts.

Det ena året har en ickelög funnit en air av mellaneuropeisk flärd över några sidor och slår larm. Ett annat år finner någon uttolkare blond nordisk enkelhet och ger beröm. Ett tredje år hittas globala influenser och ögonbrynen rynkas vid skrivpulpeterna. Ett fjärde år är det för mycket kärnfamiljer på bilderna, en skymf mot alla urkärnade människor som använder sängen Sultan till utsävningar av mer ovanlig natur.

Men ingen tycks alltså längre ifrågasätta den stora möbeldistributörens rätt att marknads- och saluföra produkter, ett framsteg i den nya mittens sena 90-tal.

Torsdag 19 augusti
LARS FIMMERSTAD

Lapp ska inte vara lapp

Skilj på samer och renar, skrev Knut Carlqvist i en krönika i juni. Jörgen Bohlin, förbundsjurist i Samernas Riksförbund, protesterar.

En gladlynt Axel Odelberg (10/6) och en mer sammanbiten Knut Carlqvist (18/6) ställer frågor som berör förhållandet mellan majoritetskulturer/ansvariga stater och etniska nationella minoriteter ursprungsfolk, enkännerligen samerna.

Med lite olika infallsvinklar och motiveringar är deras gemensamma fråga om det idag finns plats för samerna som folk och/eller de samiska näringarna, och då med fokusering på rennäringen.

Debatt

En första reaktion blir en slags bekräftelse av det behov som det ansvariga statsrådet för samefrågor, Margareta Winberg, har markerat om nödvändigheten av en samlad nationell informationsinsats om samerna som ursprungsfolk i Sápmi (Sverige, Norge, Finland och Ryssland).

Odelberg för ett mer principiellt resonemang om kulturer, deras livskraft och undergång. Jag tror inte att han i grunden är kulturimperialist även om en del formuleringar om "varje döende kultur-utrymning" bär spår av socialdarwinism: "... när en högre kultur möter en lägre blir det den lägre som går under. Jag tror inte att heller samerna kommer att besparas detta öde". Dåvarande riksdagsledamot och senare nordlig landshövding i riksdagen i en debatt om tidskriftsstöd till samefolket 1956.

Den gode vilden

Carlqvist har tittat på TV och sett Rapport den tisdag (15/6) då samernas 56:e Landsmöte öppnades i Arvidsjaur. Han såg då "oförargliga samer" och "väntar bara på att Milosevic ska dyka upp i landshövdingens gestalt". Milosevic får vi förhoppningsvis närmast träffa i Haag, men vilka vill Carlqvist träffa på fjället. Ja, inte verkar det vara renskötare, som inte betar sig som man gjorde på 1500-talet.

Hans bild av samerna är uppenbarligen *den gode vilden*, som Carl von Linné med flera frammanade och som går igen i det som benämns som "lapp ska vara lapppolitik". Carlqvists grunda kunskaper om det som är bestämande för den samiska kulturen – inte bara den på 1500-talet utan också idag – är avslöjande.

Enligt svensk rätt

Detsamma gäller för okunska-pen om den rättsliga grunden för rennärning. Det ingår faktiskt i den svenska rättslären efter Högsta domstolens dom i Skattefällsmålet 1981 att utövande av renbete, jakt och fiske grundas på en skattemannarätt (jämför skattebonden i Carlqvists hemtrakter) som idag och sedan Gustav III:s statsvälning skapat grund för dagens äganderätt. Den "allmänning"

Ren okunska. Den svenska rennärningen grundar sig på en skattemannarätt. Jörgen Bohlin anser att Knut Carlqvists ord om att rennärningen bygger på en "kolossal och godtycklig förmögenhetsöverföring" pekar på okunska.

Carlqvist beskriver är i och för sig en sådan fast med samiska förtecken. Det han ser som en "kolossal och godtycklig förmögenhetsöverföring" är i enlighet med den svenska rättsordning, som jag utgår från att Carlqvist ställer upp för.

Hur det samiska samhället ska byggas upp när nu förhoppningsvis det svenska myndighetsförtrycket kan komma att lätta är en sak som självfallet är föremål för en fri

debatt där såväl Carlqvist som jag kan vara debattörer, men där avgörandet måste ligga hos det samiska folket. En skillnad mellan Carlqvist och mig är att jag ser det samiska samhället dynamiskt och renskötselrätten ser jag klarlagd som en del i den svenska rättsordningen, medan Carlqvist har hamnat i en historisk fälla gillrad av så kallade lappologer från tidigare datum.

JÖRGEN BOHLIN

Också samer är svenskar

I somras intervjuades en kvinnlig renägare i radion. Hennes föräldrar talade inte samiska i hemmet och själv talade hon klockren svenska. Men hon hade lärt sig samiska, börjat läsa in sig på samiska seder och bruk och startat en rörelse kring idén att visa turister hur samer levtt och tänkt.

Det är Skansen, fast på plats. Det är inte som det var förr utan en tolkning av hur det var förr. Den samiska renässansen präglas av denna artificialitet. Som jag skrev: "Dagens rennärning är en industri som säljer på en marknad. Den har bara tamdjuret gemensamt med den forna renskötsel. Den är mekaniserad, även om Rapport avstår från att visa snöskotrar, motorcyklar och helikoptrar. Samer bor i villor och tittar på TV som folk gör mest." Man kan damma av trolltruman men det är inte samma trolltruma som fört. Hela den värld av vilken trolltruman var en organisk del har gått förlorad.

Denna utveckling är inget jag beklagar. Det sista jag skulle förspå är att lapp ska förbli lapp. Jag kan förstås sörja att jag inte ser röken stiga från kåtor på fjället, liksom jag kan sörja att den svenska bondekulturen gått förlorad, men ingen bonde kan längre leva på några tunnland och en ko. Inte heller kan samerna leva på det forna viset. Dagens samer har tjänat i den offentliga sektorn eller jobbar i industrin. De talar

svenska till vardags. De är svenskar av samiskt ursprung liksom åtskilliga Södertäljebor är svenskar av jugoslaviskt ursprung. Och i likhet med dem ingifta och upplandade med andra svenskar. Förr eller senare får vi förhoppningsvis en same som svensk statsminister.

Vill separera

Sameaktivisterna vill däremot öppna en klyfta mellan samer och övriga svenskar och skapa en samisk nation som aldrig har funnits. I ett särskilt yttrande till den senaste sameutredningen (SOU 1999:25) hälsar Lars Nilas Lasko och Lars Anders Baer regeringens nyorientering med glädje, särskilt avståndstagandet från integration och assimilering. Motorn bak denna nationalistiska renässans är en olönsam rennärning, som ställer anspråk på omfattande rättigheter till 137 000 kvadratkilometer mark, en tredjedel av landets yta. Dessa rättigheter skulle då tillfalla en sjundedel av landets samer, kring 2 500 personer.

Därför de samiska aktivisternas retorik om "det svenska storsamhällets förtryck av det samiska folket". Men samerna har i det stora hela behandlats bättre än, säg, svenska bönder och är än idag positivt särbehandlade. Att jämföra samer med amerikanska prärieindianer eller urfolk på Borneo är direkt pinsamt.

KNUT CARLQVIST